

Проф. др СЛАВКО ЛУКИЋ

ЈУГОСЛОВЕНСКА ФЕДЕРАЦИЈА ИЗМЕЂУ ГРАЂАНСКЕ И НАЦИОНАЛНЕ ДРЖАВЕ

Ја дугујем извињење учесницима скупа због кашњења за ненаписан реферат. Имао сам част да радим реферат, али нијесам га написао из простог разлога што су се у међувремену појавила два, односно три реферата. Најпре сам се кандидовао за тему: "Федерализам и демократија". Након тога за тему: "Национална држава и/или грађанска држава". У међувремену су стигли реферати проф. Ичевића, академика проф. Шуковића и проф. Павла Јовановића. Иако сам у многим стварима сагласан нарочито са погледима изнесеним у носећем уводном реферату, имам једну реалнију мјеру - због ситуације - у погледу примјене идеје о грађанској држави у СРЈ данас. Према концепту "грађанске државе" гајим респект, али не потцјењујем ни нужност, бар за сада, постојања "националне државе". Стога сам се одлучио да само поентирам нека питања надхват овим рефератима и скицирам размишљања.

1. ДУАЛИЗАМ: НАЦИОНАЛНОГ И ГРАЂАНСКОГ - НЕМИНОВАН ЗА САДА

Земље постсоцијализма нашле су се, дозволите да се тако изразим у једном "великом чуду". Наиме, изгубиле су равнотежу, и то не само вишенационалне него и државе уопште. Та равнотежа је почивала на односу и равнотежи између: "националног" и "класног". Данас се, међутим, морају ослањати, тј. "сједети" на "столици са једном ногом."

Трансформисане комунистичке партије су се такође нашле у невољи, из овог разлога, а у условима апсолутизације нације и буре национализма.

Каква треба да буде нова држава? Национална и/или грађанска?

Национална држава, данас, уз све недостатке који су бриљантно исказани у рефератима, нарочито у реферату академика Шуковића, за сада и неизбежно: ДА. Грађанска држава трајније и неминовно - ДА. Она мора бити апсолутно опредјељење.

Национална држава - да, јер је њу на жалост, данас, немогуће избјећи,

уз све хендикепе, и опасности које она потенцијално има у себи као друге невоље. Нарочито ако под њоме подразумевамо једнонационалну државу. Почев од тога што води неједнакости грађана, што нагриза федерацију, што концепт националне државе води националним партијама, а националне партије представничкој демократији, политици група и обједињавању нације, односно апсорбовању грађанина, на шта је у реферату проф. Ичевића веома надахнуто упозорено. Дакле, све су ово хендикепи које носи национална држава и којих смо веома свјесни. Околности су устав натјерале да се нађе у извјесном дуализму, истовремено прокламујући националну и грађанску државу. То произлази из ове, да тако кажем, невоље у којој су се нашли режими власти и политичке елите у државама постсоцијализма. Равнотежа националног и класног - изгубљена је. Раније су комунисти контролисали национализам једнопартијским системом власти и класном идеологијом. Идеологијом која је била, уз то, интернационалистичка. Данас, партије које су произишле из комунистичких партија, условно речено, "дериватне комунистичке партије", практично у одсуству идеологије, тешко стичу или се одричу на кратко те своје социјално класне суштине. Управо оног што би их понајвише чинило социјалистичким партијама, са једне стране, а настојећи да контролишу национализам, са друге стране. Апсолутно се сада класно и не помиње. Системи су толико приближени у свијету. Иде се на реченице модела. Ове земље, затечене, апсолутно губе ту равнотежу. Али се сада зато нација наглашава. И то не само код нас. Држава се нашла између нације и (раније потиснутог) грађанина, а демократија сада мора да се "клати" између концепта националне државе и грађанске државе. Држава свој интегритет на тој равнотежи мора да гради, и то више на нацији него на грађанину. То је кључни проблем, а основна последица тог проблема је овај дуализам који се сада испољава.

Наравно извјестан дуализам се испољава у свакој држави ионако. Дуализам - између "грађанског друштва" и "државе", између грађанина и власти, итд. Ово је сад један нови дуализам који се нарочито испољава у државама које хоће или су образоване као федерације. Посебно код тзв. етничке вишенационалне федерације. Концепт националне државе неизбежан је и због једног разлога који није тако унапријед за осуду. Наиме, "национално" и нација су уставно респектабилне чињенице. Оне су некада пресудне чињенице, или тзв. "конституенс", а некад чињеница коју Устав само мора да респектује и не може да избјегне. И то једнако устав националне или вишенационалне државе. Дуализам који Устав подразумева, сада и наглашава, је дуализам институција. Најзад, трећи разлог настао је због околности у којима се држава налази сада, у условима транзиције. На томе, акад. А. Фира у "Енциклопедији Уставног права" веома одређено задржава пажњу. Мислим на елементе провизоријума насталог из дуализма: између старог и новог, капитализма и социјализма. Такође, постоје четврти, изведени дуализам институција који проистиче из дуализма између националног и грађанског. Тај јаз између националног и грађанског, тај уставни дуализам, или концептуални дуализам државе у њеној основи, и у њеним темељима, ствара дуализам институција који је иначе подразумевајући, али се и посебно јавља нарочито сада, када објективна

ситуација и политички процеси практично афирмишу више националну него грађанску државу. Можда је и добро да је "национална држава" у рукама бивших трансформисаних комунистичких партија. Не можда - него сигурно. Она је мање опасна, него да је у "раљама" неке екстремне националне партије. Ове партије, од тих партија (националних) морају да преузму, уважавају или да наглашавају, или пак дозирају концепт националне државе, спречавајући тако екстремне националне партије да преузму "системски" национализам, који оне гаје. С друге стране, залажу се за концепт грађанске државе, за који сада "не дувају добри вјетрови", и који по некој аксиоми политичког живота треба да сачекају како због окружења (све саме националне државе) тако и због нужности (настајања) националних држава. Како сада наћи формулу која ће да помири два концепта, која се јављају по шеми: "Једна нација - једна држава". Демократијом - ДА. Али којом? Како открити сада ту форму демократије? Партиципативна (директна) или представничка демократија? Видите, ми у Уставу имамо концепт представничке демократије. А представничка демократија је "мека" за партије које заговарају националну државу. Она их једноставно мами да узимају тај простор све у интересу концентрације власти, концентрације националног богатства и сл. Њихов легитимитет се не само стиче него и одржава у тим релацијама.

РЕЦЕПЦИЈОМ МОДЕЛА, ИЛИ РЕЦЕПТИМА ЗА НОВ МОДЕЛ (ФЕДЕРАЛНЕ ДЕМОКРАТИЈЕ)

Коју, и како федералну демократију увести? Рецепцијом модела, или рецептима за неки нов модел. Рецепцијом модела - не. Слажем се са проф. Јовановићем. Ми немамо теорију федерализма. Имамо искуства и претпоставке. Такође и неке покушаје да се створи један минимални федерални или тзв. узорни (угледни) федерализам, или пак аутентични федерализам, који врло сликовито проф. Ичевић у свом реферату наводи. Али, ми ипак имамо модел који треба да буде у једном простору са одређеним рефлексима према једној средини и својој аутентичности - поштујући федералне стандарде. Бојим се да у трагању за оригиналом не изгубимо стандарде, и не изгубимо мјеру. Рецепција швајцарског модела помињана је у једној веома доброј студији и на уваженом скупу о томе. Међутим, за имплементацију тих рјешења је касно. Поље имплементације је веома сужено. Бивша СФРЈ је сада двочлана СРЈ. Међутим, иако је касно за та рјешења и рецепцију тог модела, веома су поучни неки детаљи који се у швајцарском искуству могу перципирати и пренијети на наше искуство. То је, у првом реду, директна демократије, тј. како каже проф. Т.Флајнер, "конститутивни цивизам". Наравно, Швајцарска је имала једну велику предност, која на изглед и није за њих изгледала као предност. Али одсуство те чињенице (предности) у бившој Југославији било је погубно. То су сљедеће двије чињенице. Прва, Швајцарску су створиле националне мањине. Друга у Швајцарској федералне јединице нијесу националне државе. Кантони нијесу једнонационалне, већ мјешовите државе. Руку на срце, нијесу ни морали бити, јер су народи у њима имали своје матичне (националне) државе.

Друкчије би вјероватно било да су Њемци, Французи и Италијани морали да на том простору стварају своје националне државе. Вјероватно би их и створили, да нијесу имали већ своје, прије стварања Швајцарске. То је њена основна предност. Она наизглед не изгледа као предност Швајцарске посматрано из Швајцарске због разлика између балканског схватања нације и швајцарског (европског) доживљаја нације. Али то је чињеница. И то значајна. Други, основни хендикеп наше бивше федерације био је што није постојала једна стварна истинска заједница, сво вријеме у Југославији. Та стварна и истинска заједница постојала је, бар тако историја свједочи, између српског и црногорског народа. Она се и данас на традиционалним историјским и психолошким основама одржала. И то много више, него што се она - федерална кохезија, одржава неким другим механизмом. Добро знамо да ми практично имамо нову државу са старим законима, са институционалним дисконтинуитетом, а правним континуитетом, скоро без идентитета. Поред тога, чланице СФРЈ биле су (једно) националне државе, а кантони нијесу. Но та ирационалност и традиција на овим просторима, нарочито, није за потцјењивање.

На крају, наравно не настојећи да дам неке формуле или рецепте, јер сам указао на све опасности рецепције модела или неких оригиналних рецепата за модел, рећи ћу сљедеће. За једну федерацију битно је не само то да она мора да буде "нападнута" демократијом и да њена (федерална) структура мора да буде покривена демократским институцијама него и постојање многих других претпоставки које су изван домена демократије, јер ни политички живот ни "цијела" политика се не одвијају преко институција. Институције не контролишу политику. Ту се апсолутно придружујем ставу проф. Ичевића који говори о потреби политичке спонтаности, да не кажем стихијности у политици, и о томе колико асоцијационизам грађана и/или консоцијација заједница унутар једне федералне структуре може да је оплемени и створи повољно тло да (једно) национална држава (која се мора решпековати и која неизбјежно и сада мора постојати) иде путањом грађанске државе или иде ка грађанској држави. Дакле, није дилема да се грађанска држава подвуче под љуштину националне државе, већ како да грађанска држава превлада националну. Ту треба да се сада групишу политичке снаге и то је, по мени основни критеријум њихове демократичности у овом тренутку.

Ја на демократију гледам као на један рационалан модел - не апсолутизујући је. Проф. Килибарда и проф. Јовановић су такође неке ствари око тога истакли. Она (демократија) сама по себи не може много битно да промијени, јер федерализам подразумијева и политичку филозофију о којој проф. Ичевић опет говори. Филозофију споразума и поштовања правила игре. Такође и проф. Вучинић, наравно уз опаску коју је истакао - да се то ипак у некој тријади мора реализовати. Тријади која ће конституционализму дати предност, односно принципу ограничења власти. Јер сви атрибути државе који су до сада истицани: "социјалистичка", "демократска", "пореска", "еколошка", "правна", итд. - удаљавали су државу и од грађана и од њене демократске суштине. Али и од њене основне суштине. За једну власт битно је да је легитимна и да је контролисана и ограничена. Сви други атрибути су сувишни.

Концепт атрибутивне државе практично води политици једног мандата или политици једног програма, и чини државу идеолошком или програмском структуром која се удаљава од њених основних функција.

НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ - (НОВ) ПРОБЛЕМ И ИЗАЗОВ

Посебан је проблем, и тиме ћу завршити, ако нијесам прекорачио вријеме, онај који се третира, нарочито у уводном реферату. То је питање националних мањина. Националне мањине имамо данас као старе и нове. Сложен је из разлога што мањине имају посебан сензибилитет у односу на државу. Оне више "комуницирају" са државом - имају грађански сензибилитет израженији од припадника нације. Концепт националне државе - угрожава их. Ипак нијесам сигуран да може да се држи став да само мањине имају проблем са државом. Имају и државе проблеме са мањинама, такође. Говорим, наравно - генерално. То је нешто што сада треба посебно сагледати. Национализам мањине је много опаснији, нарочито оне која матицу има близу, у сусједству, јер изазива потенцијално - екстерну сецесију. Сецесију, дакле, ради припадања матици. Национализам нације, поготово у оквиру концепта националне државе, угрожава грађанина, а посебно припадника националне мањине. Шта је сада ту прече и шта је вредније? И једно и друго. Како те процесе контролисати? Но, мислим да наша федерација има једну предност, што се тога тиче, јер има *нације односно народе који су без историјског и актуелног конфликта*. То је велика гаранција нашој федерацији да створи погодно тло за афирмацију грађанске државе. Без обзира на то што се јавља једна извјесна фрустрација једног дијела грађана, или осјећање поноса другог дијела, рецимо у Црној Гори, због евидентне двојности у црногорском националном бићу, која рекао бих, спутава, поједине политичке странке да ослободе своје демократске потенцијале, које несумњиво свака има, и остваре минимум консензуса о тзв. "основним стварима".

Наравно, добра гаранција је и остварен степен блискости са другим нацијама и мањинама (старим и новим), у току заједничког живота у бившој СФРЈ, без обзира на пољуљано повјерење. Остаји те интернационалистичке идеологије, која је наравно крајње позитивна, нека сада бар обезбиједе националну толеранцију и то ће бити довољно за суживот. Толико. Хвала.

